

Oecumenische viering Eindhoven, 8 januari 2011
Schriftlezing: Jesaia 40,1-11
Overweging: Frank van Helmond

Welkom, inleiding

Dat een nieuwe wereld komen zal ...

Dat is het thema van deze reeks oecumenische vieringen.

In het kader van dit thema wil ik vandaag DE HOOP centraal stellen,
met u de betekenis van DE HOOP overdenken.

Onder de kop: 'het verlichtingsdenken van de 21^e eeuw'
berichtte mijn dagblad onlangs over TED Amsterdam (Volkskrant 011210).
Hebt u ooit gehoord van TED?

De naam is de afkorting van Technology, Entertainment, Design:

de drie top modetermen van nu,

de heilige drievuldigheid van het hedendaagse toekomstdenken.

TED is een internationale, nogal exclusieve club van succesvolle jongeren

– 'early innovators' –

Die elkaar enthousiasmeren met borrels en optimistische babbels,

en spreekbeurtjes van maximaal enkele minuten.

De organisator van TED Amsterdam zegt:

'We hebben allemaal behoefte aan een optimistisch geluid, aan inspiratie.

TED is het museum van de levende ideeën.'

(Persoonlijk zou ik levende ideeën niet in een museum verzamelen.)

Wellicht kunnen wij ons, om te beginnen, laten leiden door de vraag:

Wat is het verschil tussen kortademig optimisme ... en de HOOP, die leven doet?

God van Jesus, die hij zijn Vader en onze Vader noemde,

gun ons uw genade van de hoop;

breng ons dagelijks nader tot uw Koninkrijk, tot uw nieuwe wereld,

breng ons nader tot u.

Overweging

'leven dat geen leven is'

'niet geboren, niet dood';

Zo klonk in het lied ter opening van deze viering

het radicale contrast van leven in hoop.

De historische situatie – de *Sitz im Leben* – van de tweede Jesaia cyclus (Jes 40-55):

de deportatie naar Babylon van de stammen Juda en Benjamin,

van de hele bevolking van Jeruzalem, wat daarvan nog over is

na de belegering en totale verwoesting van de Stad.

70 jaren in illegaliteit, vreemdelingschap,

70 jaren ontworteling, discriminatie, gastarbeid, slavernij.

De hoge waarden van de joods – christelijk – humanistische beschaving,

waarvan men vandaag de mond vol heeft, te pas en te onpas,

die waarden dreigen te verdwijnen onder egoïsme, hufteigheid en zinloos geweld.

Sterker nog: die waarden zijn *taboe* verklaard:

De hoge woorden kunnen niet met goed fatsoen worden genoemd:

- Wie het heeft over *moraal*, die is moralistisch;

- wie spreekt van *schuld*, *schuldbesef*, die geeft blijk van een kind-onvriendelijke opvoeding;

- wie leeft voor *het ideaal*, wie gelooft in de scheppende kracht van *idealisme*, die haalt zich het bijtend cynisme op de hals van 's lands enige echte, althans momenteel best verkopende schrijver, die een van zijn dagelijkse columns besluit met het hem typerende *statement*: 'idealisme is mijn vijand.'
- En dan de *hoop*!

Spreken van hoop is spreken tegen beter weten in.

Hoop is voorspiegelen van *fata morgana*,
 hoop misleidt de hopeloze mens, weg van de realiteit,
 hoop is opium van het volk.

Ontnuchterd en gedesillusionneerd door twee wereldoorlogen
 maakten de existentialisten de hopeloosheid tot kern van hun filosofie
 en daarmee van de levensvisie van de Europese intelligentsia.

Nikos Kazantzakis schrijft: 'Ik vrees niets, ik hoop niets, ik ben vrij.'

En Albert Camus drijft zijn cynisch realisme tot uiterste radicaliteit:
 'alle ellende van de mensen komt van de hoop.'

Kortom: spreken over de hoop, mensen hoop inspreken,
 vereist vandaag een uitgesproken verantwoording, een verdediging, een legitimatie.

Hoop is naïef, onrealistisch, bedrieglijk, misleidend

Je mag mensen niet benevelen, je moet ze ontnuchteren,
 tot de orde roepen, aan het werk zetten, dwingen als het moet.

Na eeuwen van gelovige, hoopvolle duisternis is het tijd
 dat de mens eindelijk *aufgeklärt*, 'verlicht' wordt.

President Barack Obama geeft blijk van zijn sterke besef
 dat je niet zómaar, zonder grondige legitimatie
 hoge woorden als *change* en hoop in de mond mag nemen
 in die indrukwekkende formulering van hem: *the audacity of hope*;
 hoop is brutaliteit.

Het vrolijke, opgepepte optimisme van de jonge praatjesmakers in hun TEDx club
 dat is de toekomstvisie van de happy few, de *jeunesse dorée*,
 van wie doet me wat, uit de weg, hier ben ik,
 de hoop in de gedaante van een kluwen huppelend aan elkaar klevende sporters in overwinningroes,
 de hoop als een spuit lege bubbels onder hoge druk uit de champagnefles van miss Tour de France.

Wat is daar tegen, tegen die optimistische vrolijkheid?

Ben ik het nu niet, die staat te moraliseren?

Wat is het bezwaar tegen feestelijkheid, die het leven draaglijk maakt,
 waarom altijd dodelijke ernst, christelijke zwartgalligheid,

- Tacitus, de grootste de Romeinse historicus, schreef al over die nieuwe sekte rond ene Christos
 als vijanden van het leven. -

De bijbelse verkondiging van de hoop waarvoor ik hier sta, - ik kan niet anders, -
 laveert pijnlijk precies tussen

- aan de ene kant de ongeremde levensvreugde, het optimisme van hen
 die zo gezond en begaafd en gesitueerd zijn dat ze het leven aankunnen op eigen kracht,
 het leven minstens tijdelijk naar hun hand, hun wensen, hun dromen kunnen zetten -

- en aan de andere kant de toestand van de ontelbaren

die leven in ballingschap, vreemdelingendetentie,
 thuislozen in de wereld van weelde en overvloed,

min bedeed, min begaafd, kwetsbaar van lijf en leden, sprakeloos, rechteloos;

hun status, identiteit, hun hele persoonlijkheid gaat op in afhankelijkheid:

verloren in afhankelijkheid, overgeleverd aan de zorg en de goodwill van de anderen.

- De wereldse hoop vertrekt bij bevoorrechtiging, optimale uitgangspositie, kansen en eindigt bij het taboe van de onnodige, onzinnige hoop: bij het verlicht cynisme.

- De weg van de bijbelse hoop

(want de bijbelse hoop is een weg door de woestijn, zoals de profeet het zegt, een levenslange zoektocht, een levenslang onvervuld verlangen)

die weg van de bijbelse hoop loopt andersom:

die begint bij de bedreigingen, die vertrekt vanuit de diepte, roept *de profundis*,

die bidt en smeekt vanuit de vreemdelingschap, de ballingschap,

reikhalst met de hele schepping in doodsnood,

nee: in barensweeën, zeggen de profeten en de apostelen,

reikhalzend naar het vizioen van licht,

naar de radicale en definitieve scheiding – *krisis* –

tussen graaien en geven, tussen uitbuiten en zorgen,

tussen goed en slecht, duisternis en licht,

de *krisis* die het begin is van een nieuwe schepping, een nieuwe wereld,

een radicaal nieuwe orde.

Wat, wanneer, hoe valt er te hopen, wat maakt de hoop legitiem, reëel?

Wat mogen wij verwachten, verlangen?

Het vizioen van een nieuwe wereld:

dat is toch het niets anders dan het geïdealiseerde evenbeeld van deze wereld,

van het heden waarin wij leven op sterven na dood?

Neen, de hoop kijkt juist andersom vanuit het onuitsprekelijk vizioen naar deze wereld;

de hoop kijkt vanuit een werkelijkheid die ons weten en ons kunnen te enen male te boven gaat.

Daarin zit de legitimiteit van de hoop,

de kracht van de hoop tot realistische verandering hier en nu.

Inderdaad, de bijbelse hoop, dat is de toekomstvisie

waarin elke preciese, zichtbare en tastbare aanduiding ontbreekt omtrent het wanneer, het waar, het hoe ...

De Babylonische ballingschap is een verhaal geworden, een herinnering van een ver verleden.

De terugkeer uit de ballingschap, uit de diaspora, naar Sion

is tot een politieke karikatuur geworden van de belofte van ADONAI aan zijn volk

en in dat volk aan heel de mensheid:

de belofte van een Land, een wereld, een huis van vrijheid, veiligheid,

gelijkwaardigheid in broederschap.

Het enig houvast, de enige verbeelding,

de enige steekhoudende benoeming van die hoop

is ons gegeven door het volk Israël:

het is die onuitsprekelijke naam, eerbiedig en geheimvol versleuteld

in de algemeen beschaafde aanspreking Adonai, mijnheer ...

Die naam die slechts met het handje mag worden aangewezen, nooit uitgesproken,

die nooit mag worden uitgeschreven, slechts met drie minuskule jota's mag worden gekrast

in het perkament van de Tora:

meer kan ik er niet van maken, ja meer *má*g ik er niet van maken,

op straffe van het te hebben over wat, hoe, wanneer dan ook, -

maar niet over de hoop van bijbelse mensen,

volgers van Mozes en de profeten, van Jesus en de apostelen,

de hoop zonder naam, onuitsprekelijk, onooglijk,

onzichtbaar gloeiend brandpunt van de tragische geschiedenis der mensheid.

De Franse dichter Charles Péguy heeft deze paradox,

deze ondoorgrondelijke tegenstrijdigheid van de hoop

op zijn scherpst verwoord als de Verbazing van God.

'De hoop, zegt God, zie, dat is wat mij verbaast.
Dat is verbazingwekkend: al die arme kinderen
die zien hoe het er allemaal aan toe gaat
en die geloven dat het morgen beter zal gaan.
Dat is verbazingwekkend, ja dat moet wel het grootste wonder van mijn genade zijn.
Ik sta er zelf verbaasd over.

De enig mogelijke, reële, de enig legitieme verbeelding van de hoop
is de gestalte van de vreemdeling, de balling, de rechteloze en kansloze mens
die niets maar dan ook niets heeft om van te leven dan de hoop.

De enig mogelijke en enig gewettigde verkondiging van de hoop
Is een profetisch woord, dat de lijfelijke gestalte aanneemt van een KNECHT,
een dienstbare, mee-lijdende, solidaire mens,
een woord als een concrete daad van dienstvaardigheid, van bezorgdheid,
een scheppend, levenwekkend DABAR:
het ultieme kenmerk van een waarachtige beschaving, een menswaardige wereld:
'de minste mens een naaste zijn'.

Zegenwens

Moge ADONAI u zegenen en u beschermen,
Moge ADONAI het licht van zijn gelaat over u doen schijnen
En u HOOP geven, hoop op een nieuwe wereld die komen zal.
Moge ADONAI u zijn gelaat toewenden en u vrede geven.